

PRIJEVOD ZA PASIVNE BILINGVISTE

Clausewitz, Karl von (1997.) *O ratu*. Prev. Marko Rašić. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Politička uprava.

Početak devedesetih godina pojavilo se mnoštvo razlikovnih rječnika hrvatskoga i srpskoga jezika. Većina njih bili su pravi kurioziteti što se tiče nepoznavanja jezika i zavidne hrabrosti da se baš o njemu piše, ali još interesantnije bilo je pitanje koja je tim rječnicima zapravo svrha. Iako je izgledalo da su valjda namijenjeni samo onima koji o hrvatskome jeziku znaju samo to da nije srpski, a takvima je makar i nestručno diferenciranje leksika sasvim dovoljno da misle kako su shvatili bit svoga jezika, ispostavilo se, na žalost, da su ti razlikovni rječnici stekli uporabnu vrijednost na jednom daleko ozbiljnijem području. Naime, razlikovni rječnici kao da su trebali poslužiti tome da pasivni bilingvisti (pasivni jer drugi jezik razumiju ali ga ne govore) mogu sa srpskoga na hrvatski jezik prevesti knjige koje su u originalu pisane na jezicima koji su njima doduše slabo ili nikako razumljivi, a Srbi su ih, na sreću, već preveli.

Do sada je jedan od najvećih uspjeha u takvom načinu prevođenja postiglo Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, koje je 1997. godine izdalo "prijevod" knjige Karla von Clausewitz *O ratu*. Iako na koricama piše da je knjiga prevedena s njemačkoga jezika, teško je u to povjerovati jer prijevod mnogo više nalikuje na srpsko izdanje iz 1951. godine koje je u prijevodu Milivoja Lazarevića i na ćirilici objavilo Vojno delo iz Beograda.

Knjiga počinje "Predgovorom" glavnog i odgovornog urednika izdanja, general bojnika Ivana Tolja, koji pršti od prepoznatljivih toljevskih hiperbola ("iznikao iz ratnog vihora", "krvlju ispisane stranice..."), no za razliku od svega ostaloga

u knjizi, autorstvo "Predgovora" barem nije upitno. Nakon "Predgovora" dolazi, naime, uvod pod nazivom "Učitelj prošlosti", a sastoji se od sedam poglavlja. Prvih pet poglavlja čini prevedena i nepotpisana, ali zato veoma poznata studija oxfordskoga profesora Michaela Howarda koju je 1983. godine izdao Oxford University Press pod vrlo jednostavnim nazivom *Clausewitz*. U originalnom izdanju klasične Howardove studije nalaze se i vrlo detaljne upute glede autorskih prava, kao i kome se za njih treba obratiti. U MORH-ovu izdanju doduše piše da je uvod prijevod s engleskoga jezika, ali nigdje nije naveden niti autor niti naziv djela. Da stvar bude gora, posljednja dva poglavlja uvoda ("Piščev predgovor" i "Piščeva napomena") uopće nisu dio Howardove studije iako su numerirane kao njezin 6. i 7. nastavak. Naime, autor toga šestoga i sedmoga dijela je sam Clausewitz. Ono što, međutim, nedostaje, a nalazi se u standardnim izdanjima i prijevodima knjige *O ratu*, predgovor je piščeve udovice, Marie von Clausewitz, koja je 1832. godine posthumno izdala djela svoga supruga. Treba li posebno napominjati da se njezin predgovor ne nalazi niti u Lazarevićevom prijevodu?

Što se tiče nepotpisane Howardove studije, prijevod (prema impresumu potječe iz pera Mirjane Turde) jest takav da bi se izdavač na sudu mogao braniti da se ne radi o istom tekstu. Tako, na primjer, nailazimo na gramatički i semantički konfuzne rečenice kakve inače sklapaju stranci nakon kratkog tečaja hrvatskoga jezika: "Da se to rijetko, ako se ikada dogodilo, bilo prema Clausewitzu poradi mnoštva čimbenika nebitnih za sam rat" (stranica

33 MORH-ova izdanja); ili: "U tom smislu marksistički vojni mislitelji imaju daleko realističnije razumijevanje središnjih pitanja od njima suprotnih brojki, kako već jesu hipnotizirani tehnologijom i geopolitikom, na Zapadu" (46). Zatim, za Clausewitz piše da je "...čak bio pred ulaskom u kraljevsku obitelj kao strasni promatrač" (9; u originalu rečenica glasi: *...and was even to gain entry into the entourage of the royal family, he was temperamentally an outsider...*). Teško je razumjeti što je Howard mislio rečenicom "Taj rat je bio u najvećoj silini, nešto što formalni stratezi (i novi) nikada nisu shvatili, a Clausewitz bio odlučan dovesti ga kući" (31; *...and Clausewitz was determined to drive it home*). Rečenica: *Air power now made it possible to attack this centre of gravity directly* (str. 68 oxfordskog izdanja Howardove studije) prevedena je pak kao "Zračna sila je sad omogućavala izravno napadanje njegovog središta gravitacije" (str. 44 MORH). Još je interesantnije kad se autor djela pretvori u naziv svog djela: "Najizrazitiji izraz njegovog motrišta nalazi se u Georg von Berenhorst i *Betrachtungen ueber die Kriegskunst*" (19; *...found in Georg von Berenhorst, Betrachtungen ueber die Kriegskunst*"), a da ne govorimo o tome da se *twenty-five years of experience* prevodi kao "pet godina iskustva" (17), *not unlike* kao "ne sličnu" (13), *had been moulded by Frederick the Great* kao "nije ustrojio Fridrich (*sic!*) Veliki" (14), *economic dimension* kao "gospodarska izmjera" (8), *non-Prussian* kao "nepručan" (12), dok su junckeri "plemstvo otmjena roda i s posjedima" (9; *well-born, landed gentry*). Jednom riječju, izravni napad na središte gravitacije najizrazitiji je izraz prevoditeljskih motrišta.

Nakon uvoda slijedi Clausewitzevih osam knjiga *O ratu*, ali one ne samo da nisu prevedene s njemačkoga, kao što ćemo dokazati, nego su i kroatizirane tako

kao da je kroatizatoru materinji jezik srpski. Zahvati u kroatizaciji poduzeti su samo na leksičkoj razini. Primjeri pod brojem 1 odnose se na Lazarevićev srpski prijevod, pod brojem 2 na kroatizirani prijevod, a pod brojem 3 je njemački original. Iz usporedbe pojedinih "prevoditeljskih" rješenja potpuno je jasno da nema nikakvoga razloga da hrvatski i srpski prijevod budu toliko slični, osim ako se ne radi o zapravo istom prijevodu.

Zahtjev po umnim snagama

1. "Ako pređemo na dalje zahteve koje rat postavlja svojim ratnicima, tad nailazimo pretežno na zahteve po umnim snagama" (68).

2. "Ako prijeđemo na daljnje zahtjeve koje rat postavlja svojim ratnicima, tad nailazimo pretežno na zahtjeve po umnim snagama" (75).

3. *Gehen wir in den Forderungen weiter, die der Krieg an seine Genossen macht, so treffen wir auf vorherrschende Verstandeskraefte* (65).

Duh je nazočan kad je um u blizini

1. "Izraz prisustvo duha označava, zaista, vrlo zgodno blizinu i brzinu u pomoći, koju pruža um" (71).

2. "Izraz nazočnost duha označava, doista, vrlo zgodno blizinu i brzinu u pomoći, koju pruža um" (77).

3. *Der Ausdruck Geistesgegenwart bezeichnet, gewiss sehr passend, die Naeh und Schnelligkeit der vom Verstande dargereichten Hilf* (69).

Osobina velikog veleumnika je više umovanje

1. "Karlu XII ne daje se ime velikog genija, jer nije umeo da potčini dejstvo svog oružja višem umovanju i mudrosti, te nije znao da dospe do sjajnog završetka" (79).

2. "Karlu XII. ne daje se ime velikog veleumnika, jer nije znao podrediti

djelovanje svog oružja višem umovanju i mudrosti, te nije znao doći do sjajnog svršetka" (84).

3. *Man gibt Karl dem XII. nicht den Namen eines grossen Genies, weil er die Wirksamkeit seiner Waffen nicht einer hoehern Einsicht und Weisheit zu unterwerfen, nicht damit zu einem glaenzenden Ziel zu gelangen wusste* (85).

Ljudsku stoljeće i Fekijer

1. "Bila bi beskrajno velika tekovina poučavati o ratu samim istoriskim primerima, kao što je nameravao Fekijer; takav bi rad bio dovoljan za ceo jedan ljudski vek, ako se još pomisli da onaj koji to preduzima ipak mora da ima i sopstveno i dugo ratno iskustvo" (137).

2. "Bila bi beskrajno velika tečevina poučavati o ratu samim povijesnim primjenama, kao što je namjeravao Fekijer. Takav bi rad bio dostatan za cijelo jedno ljudsko stoljeće, ako se još zna da onaj koji to poduzima ipak mora imati i vlastito i drugo ratno iskustvo" (136).

3. *Unendlich gross waere das Verdienst, den Krieg in lauter historischen Beispielen zu lehren, wie FeuquiPres sich vorgesetzt hatte; aber es waere reichlich das Werk eines ganzen Menschenlebens, wenn man bedenkt, dass der, welcher es unternimmt, doch erst durch eine eigene lange Kriegserfahrung dazu ausgeruestet sein muss* (177).

Moramo konstatirati da prevoditelj dobro vlada ćirilicom i da je Fekijera točno prepisao, ali pisalo je istoriski primeri, a ne primene. Osim toga, vijek jest stoljeće, ali *Menschenleben* se prevodi kao ljudski vijek ili ljudski život.

Moć prosudbe opskrbljena krilima

1. "...ali gde opasnost i odgovornost krilima snabdeju i osnaže moć rasuđivanja, tu ne smemo sumnjati da je u pitanju retka duševna veličina" (504).

2. "Gdje opasnost i odgovornost krilima opskrbe i osnaže moć prosudbe, tu ne smijemo dvojiti da je u pitanju rijetka duševna veličina" (485).

3. *...wo aber diese Dinge das Urtheil befluegeln und kraeftigen, da duerfen wir nicht an seltener Seelengroesse zweifeln* (299).

Raspored po dijelovima princa Heinricha

1. "Ako utvrđen logor kod Buncelvica, raspored po delovima princa Hajnriha u Saksonskoj i kraljev u Šleskim planinama sada ne izgledaju više kao mere na koje se može osloniti poslednja nada, jer bi jedan Bonaparta brzo pokidao ovu taktičku paučinu..." (531).

2. "Ako utvrđen tabor kod Bunzelwitz, raspored po dijelovima princa Heinricha u Saksoniji i kraljev u šleskim planinama ne izgledaju više kao mjere na koje se može osloniti posljednja nada, tada bi Bonaparte brzo pokidao ovu taktičku paučinu" (511).

3. *Wenn das verschanzte Lager von Bunzelwitz, die Postierungen des Prinzen Heinrich in Sachsen und des Koenigs im schlesischen Gebirge uns jetzt nicht mehr wie solche Massnehmungen erscheinen, auf welche man seine letzte Hoffnung setzen kann, weil ein Bonaparte diese taktischen Spinngewebe bald durchstossen wuerde...* (346).

Obdaren hladnom krvi i prekaljen u procjeni

1. "Ko nije od prirode obdaren hladnom krvi, ili nije naviknut ratnim iskustvima i prekaljen u proceni, neka sebi postavi pravilo da se silom, tj. protiv unutrašnjeg nivoa svog sopstvenog ubeđenja otrgne od strahovanja i pride nadama" (84).

2. "Tko nije prirodno obdaren hladnom krvi, ili nije naviknut ratnim iskustvima i prekaljen u procjeni, neka sebi

postavi pravilo da se silom, tj. protiv nu-tarnje razine svog uverenja otrgne od stra-hovanja i pride nadama" (88).

3. *...wer nicht von Natur mit leichtem Blute begabt oder durch kriegerische Erfahrungen geuebt und im Urteil gestaerkt ist, mag es sich eine Regel sein lassen, sich gewaltsam, d.h. gegen das innere Niveau seiner eigenen Ueberzeugung von der Seite der Befuerchtungen ab, auf die Seite der Hoffnungen hinzuneigen...* (93).

Čini se da su i Lazarević i kroatizator jednako "obdareni" (ne označava li ta riječ u hrvatskom jeziku specifičnu anatomsku pojedinost?) za iste pogreške (*leichte Blut*) znači "vedru narav" a ne "hladnokrvnost".

Obilježje pravog veleuma je velika obdarenost, a bivstvo ratnog veleuma harmonična je snaga

1. "Ali mi se ne možemo zaustaviti kod pravog genija, čije je obeležje vanredno velika obdarenost, pošto taj pojam nema nikakvih određenih granica, nego mora-mo uzeti u obzir svako harmonično usmeravanje duševnih snaga u pravcu rat-nog delanja uopšte; tu harmoničnu snagu možemo smatrati suštinom ratnog geni-ja" (67).

2. "Ne možemo se zaustaviti kod pra-vog veleuma, čije je obilježje izvanredno velika obdarenost, pošto taj pojam nema nikakvih određenih granica, nego mora-mo uzeti u obzir svako harmonično us-mjeravanje duhovnih snaga u pravcu rat-nog djelovanja uopće. Tu harmoničnu snagu možemo držati bivstvom ratnog veleuma" (74).

3. *Aber wir koennen nicht bei dem durch ein sehr gesteigertes Talent gradu-ierten, bei dem eigentlichen Genie ste-henbleiben, denn dieser Begriff hat ja keine abgemessenen Grenzen, sondern wir muessen ueberhaupt jede gemein-schaftliche Richtung der Seelenkraefte zur*

kriegerischen Taetigkeit in Betrachtung ziehen, die wir dann als das Wesen des kriegerischen Genius ansehen koennen (63).

Već i iz ovih nekoliko primjera jasno je da se ne radi o dva identično veleumna prevoditelja kojima su krila prosudbe jed-nako kratka, već da je riječ naprosto o prepisivanju. Ne znam kako bismo drugačije objasnili činjenicu da su strana vlastita imena i toponimi često pisani fonetski, odnosno kao u srpskom origi-nalu, tako da nailazimo i na ovakve rečenice:

1. "Kad su 1806 godine princ Luj kod Salfelda, Tauencien na Dornbergu kod Jene, Graver ispred, a Rihel iza Kapeldor-fa..." (118).

2. "Kad su 1806. godine princ Lui kod Salfelda, Tauentzien na Dornburgu kod Jene, Graver ispred, a Rihel iza Kapeldor-fa..." (118).

3. *Als im Jahre 1806 die preussischen Generale, Prinz Louis bei Saalfeld, Tauen-zien auf dem Dornberge bei Jena, Gra-wert vor und Ruechel hinter Kappeldorf...* (143).

Na isti način Feuqui Pres je postao Fe-kijer (136), Kalckreuth - Kalkrojt (196), PuysJgur - Puisegur (83), Neisse - Najsa (416), a Malojaroslavac, ni manje ni više nego Mali Jaroslavac (390). Daljnje natu-ranje fonetskog pravopisa, koji je vjero-jatno ideal za sve koji od stranih jezika govore samo srpski, osobito je vidljivo na zemljovidima, pa tako na 471. stranici gdje su prikazane operacije u Francuskoj 1814. godine nalazimo sljedeće toponime: La Rotjer, Nožan-sir-Sen, Fontenblo, Dižon, Šalon-sir-Marn; na 468. stranici može-mo naučiti izgovor španjolskih (odnosno španskih) toponima: Sijera Morena, Toriš Vedraš, Andalusija. Pravu poslasticu nala-zimo kod germanskih toponima: Dojč Ajlau, Projsiš Holand, Gutštāt, Alenštajn...

Osim fonetskog pravopisa, česte su riječi i izrazi koji baš i nisu u duhu hrvatskoga jezika, tako da je pravo čudo kako su inventivnom i pažljivom kroatizatoru koji je pokazao izuzetnu nadarenost u proizvodnji pleonazama (npr. već spomenuti "veliki veleumnik" ili "oštroumni um"), promakli izrazi kao što su "varnica u bačvi" (482), "despotsko častohleplje" (86), "vještačka kombinacija" (186), "zakon vjerojatnoće" (61), "jezgro" (494), a da ne govorimo o izrazima poput "napadni rat" (507) i "tučena vojska" (388); kao što znamo napadna može biti odjeća, tučeno može biti vrhnje, a rat je obično napadački, navalni ili osvajački (*Angriffskrieg*), dok je vojska pobijedena ili potučena (*geschlagen*). S druge strane, ponekad čak i to bolje zvuči od besmislene kroatizacije prema kojoj "uporedna kolona" postaje "poredbena povorka", "geografska prilika kraja" pretvara se u "zemljopisnu prigodu kraja" (u originalu to su *die geographischen Verhaeltnisse der Gegend*), "kondotijer" postaje "pustolov", a rečenica "Valja samo pogledati kako je Luksemburg logorovao i kako je marševao" pretvara se u "Valja samo pogledati kako je Luxembourg (*sic!*) to planirao i kako je stupao."

Posebnu skupinu čine rečenice kod kojih je najvjerojatnije došlo do pogreške prilikom transliteracije ćirilickog u latiničko pismo, pa tako "neosnovano" (*unbegruendet*) postaje "neovisno" (str. 542 MORH). "Jedan drzak prepad, jedno snažno 'ura' delo je od nekoliko minuta..." (Lazarević, str. 74) pretvara se u "Jedan drzak prema jedno snažno 'naprijed' djelo je od nekoliko minuta" (str. 79 MORH); objašnjenje ove posljednje zabune vjerojatno leži u tome što se "prepad" (*Anfall*) pretvorio u "prema" i rečenicu učinio potpuno besmislenom. Zatim, neki pojmovi povremeno se javljaju prevedeni, a povremeno u originalu, npr. Lazare-

vićev "metodizam" je preveden kao "metodika" (115), ali se već nekoliko stranica kasnije ponovno javlja kao "metodizam" (118); "obaveštavanje" je "obavješćivanje" (88), a stranicu nakon toga vraća se "obavješćavanje" (89). Vrhunac šlamperaja vidi se u netočnom prepisivanju stranih izraza, pa je tako *coup d'oeil* napisano kao *coupd'oeil* (75), *esprit de corps* kao *esprit de cops* (149), *beati sunt possidentes* kao *beati possidentes* (414), *courage d'esprit* kao *coruage d'esprit* (76), a rečenica *Tal brille au second qui s'eclipse au premier* glasi: *tel brille au second, qui s, e, clipse au premier* (153). Možda je na prevoditelja djelovalo zbunjujuće to što su svi ti izrazi kod Lazarevića napisani latinicom.

Pored svih do sada nabrojanih propusta, najbolji ipak dolazi na kraju, nakon posljednjeg poglavlja Clausewitzeve knjige, pod nazivom "Kratka objašnjenja osoba, zemljopisnih mjesta i događanja" (str. 529-560 MORH) ili kako bi to rekao Lazarević "Kratka objašnjenja ličnosti, geografskih mesta i događaja" (Lazarević, str. 553-582). Jedini zahvat prevoditelja, osim kroatizacije, bio je prebacivanje natuknica iz azbučnog u abecedni poredak. Uz već uobičajeno promicanje srbizama i fonetskog pravopisa (natuknice poput "Perikle" i "Viljem Oranski"; dijelovi teksta kao "...pod zapovjedništvom Moroa i Žudrana...", "...u bojevima kod Malča...", "Tvorac Drugog Rajha bio je Bismark"), kao natuknice se pojavljuju i imena koja se nigdje u knjizi ne spominju. Radi se o čuvenim generalima 20. stoljeća: Schlieffenu, Ludendorfu i von Seecktu. Ne spominje ih ni Tolj, ni nepotpisani Howard, a Clausewitz nije niti mogao, ali ih zato spominje pukovnik Petar Tomac koji je za Lazarevićevo izdanje iz 1951. godine napisao predgovor pod naslovom "Karl fon Klauzevic". Iako su naši izdavači na mjesto gdje je kod Lazarevića predgovor pukovnika Tomca stavili Howardovu stu-

diju, u "Kratka objašnjenja osoba..." na kraju MORH-ova izdanja ostavili su natuknice koje se spominju u Tomca ali ne i u Howarda. S obzirom da u prijevodu Howardove studije imena poput Thucidides, Mao Tse-tung, Henry i Fridrich nisu čak ni transkribirana, vjerojatno bi bio, parafrazirajući našeg prevoditelja, preveliki "zahtjev po umnim snagama" očekivati još i natuknice.

Na kraju možemo zaključiti da je Ministarstvo obrane izdalo knjigu koja je transliterirana i kroatizirana verzija ćiriličnog izdanja na ekavici te da su objavljivanjem uvodnog teksta bez navođenja autora i izvornika kazneno povrijeđena prava autora kako je opisano u članku 229. Kaznenog zakona ("Tko bez navođenja imena ili pseudonima autora objavi, prikaže, izvede, prenese ili na drugi način priopći javnosti tuđe djelo na kojemu je označeno ime ili pseudonim autora..."), a za što je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

Tumačenje pozadine ovog slučaja možda najbolje objašnjavaju završni stihovi pjesme glavnog urednika, general bojnika Ivana Tolja "Riječi moja budi široka" (uvrštena u hrvatsku čitanku za peti razred osnovne škole):

I kada napišem: moje, tvoje, naše, njihovo, / isto tako pomislim da negdje tamo na drugom jeziku / druga usta govore, druge ruke zapisuju / moje, tvoje, naše, njihovo...

Zvuči kao programatski tekst za prevoditelje u Ministarstvu obrane: najprije druge ruke zapisuju na drugom jeziku, zatim prevoditelji primjene moje, tvoje, naše i njihovo i prijevod je gotov. Možda ćirilica ipak nije ukinuta iz ideoloških, već iz materijalnih razloga: monopola na prevođenje. *Pali za Hrvatsku*, kojima je MORH posvetio ovo izdanje, zasigurno nisu zaslužili da ih se upliće u još jedan hrvatski skandal.

Ines Trkulja